

Tři básnické knihy z loňského roku ukazují, nakolik je zkušenost autorky či autora výchozím podnětem, nebo přímo materiálem básnické promluvy, která bývá poněkud schematicky chápána jako prostor čiré obraznosti. Ačkoli verše Yvety Shanfeldové navenek mohou působit jako obtížně proniknutelný sled disparátních představ, stojí za nimi autorčina sebezáchovná snaha porozumět vlastní minulosti. Lenka Chýle přepsala svůj deník do podoby básnické sbírky, jejíž kompozice opisuje iniciační cestu za sebezpoznáním. Luboš Svoboda prostřednictvím VR headsetu na vlastní smysly poznal hranice lidského vnímání, avšak neobvyklá digitální zkušenost prohloubila jeho znalost materiálního světa. Všichni tři hledali a našli způsob, jak vyslovit svoji zkušenost poezií a tím lépe porozumět tomu, co vlastně prožili nebo prožívají. V kontextu současné domácí básnické tvorby představuje důraz na zkušenost jednu z možností, jak posílit autenticitu literárního sdělení v záplavě virtuálních obsahů současnosti.

Jazyková poradna

Zápis hlásky [ú]

Ivana Svobodová, ÚJČ AV ČR v Praze

svobodova@ujc.cas.cz

Klíčová slova: hláska [ú], písmena *ú*, *ů*, zápis slova [štrůdl], Internetová příručka, pravopisné změny

Key words: phoneme [ú], letters *ú*, *ů*, spellingoftheword [štrůdl], Internet Language Reference Book, orthographicchanges

Graphemic representation of the phoneme [ú]

Our article deals the graphemic representation of the phoneme [ú] in certain expressions, such as the word [štrůdl], and the reasons that led to the change.

Náležitý zápis samohlásky [ú], a to buď jako písmena *ú*, nebo *ů*, nebývá častým předmětem tazatelských zájmů. Čas od času se ozvou hlasy o nadbytečnosti *ů* s návrhem na jeho zrušení, např.: „Obracím se na vás s dotazem, proč stále píšeme *ů*. [...]“. Připadá mně téměř úsměvné, že podle Pravidel českého pravopisu mohou psát řadu slov, tak jak se mi zlíbí (*diskuse* i *diskuze*, *sází* i *sázejí*, a mnoho dalších). Čeština není mrtvý jazyk, vyvíjí se. Tak proč se nevzdáme toho kroužku? Co by bránilo jeho zrušení? Důvodů, proč *ů* zachovat, je několik. Jeho zrušení by představovalo zásadní změnu. Pokud by byla přijata, všechny písemné texty by byly antikvovány a musely by být vydány znovu. Je třeba si zároveň uvědomit, že pro přijetí radikálních změn musí být vhodné společenské podmínky. Na základě poradenských zkušeností je však zřejmé, že u naprosté většiny uživatelů češtiny by tato změna vyvolala negativní ohlas.

Zásady, kdy zvolit písmeno *ú* a kdy *ů*, nejsou složité a pisatelům výběr náležitého písmena v naprosté většině případů nečiní potíže a nechybují v něm. Najdou se pocho-pitelně výjimky. Mezi ně patří např. dvojice *kůra* ,ochranná vrstva kmene nebo větve‘,

„povrchová tvrdá vrstva“ a *kúra* „léčebný proces“. Pisatelé si často neuvědomují, že rozdílný způsob psaní vyvěrá z původu obou slov: zatímco první je slovo domácí, druhé přejaté. O tom jsem se nesčíslněkrát přesvědčila při výuce studentů na FSV UK, obor žurnalistika, a proto by učitelé při výuce pravopisu na základní škole neměli tuto dvojici opomíjet. Jeden student se mě snažil přesvědčit, když zvolil podobu *léčebná kúra*, že platí obě možnosti. V tom případě by pak bylo namístě např. adjektivum *léčivý*. Tato neznalost se pak promítá i do nenáležitého způsobu psaní výrazů **pedikúra* a **manikúra*. Tyto podoby jsem zaznamenala na nejednom vývěsním štítu provozovny, která se této činnosti věnuje. Dodejme, že jazykové příručky vedle podob *manikúra* a *pedikúra* uvádějí i podoby *manikýra* a *pedikýra*, jež se dnes užívají už opravdu zřídka: v korpusu SYN v13 je poměr 6 305 : 34 ve prospěch varianty *manikúra*, 5 896 : 2 ve prospěch varianty *pedikýra*.¹

Co se týče poradenských dotazů na psaní konkrétních lexémů, jednoznačně převažují dotazy na psaní slova *štrůdl*, viz např.: „Rád bych se zeptal, zda psát *štrůdl*, nebo *štrúdl*. Pravopisný korektor doporučuje výraz *štrůdl*, ale osobně se mi zdá lepší varianta s kroužkem nad *u*, se kterou jsem se také setkal i na mnoha „seriózních“ internetových stránkách.“ – „Jsem jediná, kdo tvrdí, že se píše *štrůdl*. Ostatní kolegové jsou přesvědčeni, že správně se má psát *štrúdl*. Kdo má pravdu?“

Až do r. 2023 byla kodifikována pouze podoba *štrůdl*. Důvodem, proč se toto slovo mělo psát s *ú*, byl ten, že jde o slovo přejaté, a to z němčiny (*Strudel*). Je naprosto zřejmé, že si mnozí pisatelé tuto skutečnost neuvědomovali, že pro ně byl původ již zastřený, určitě i proto, že způsob psaní byl přece jen částečně počestěný (na začátku namísto písmen *st* se píše *št* a písmeno *e* před koncovým *l* se nevyslovuje [štrúdl]). Způsob psaní *štrůdl* se časem natolik rozšířil, že jako varianta byla tato podoba zařazena do *Internetové jazykové příručky* (IJP).

IJP vznikla v letech 2004–2008, důsledně se opírala o tehdejší jazykové příručky, především o *Pravidla českého pravopisu* z r. 1993, a uváděla pouze podoby v nich zachycené. V době, kdy *Pravidla* vznikala, neměl autorský kolektiv k dispozici dnešní, naprosto běžné nástroje, jakým jsou např. korpusy. Dnes, i díky korpusům, bylo možné si ověřit, že podoba *štrůdl* je natolik rozšířená, že ji už nelze hodnotit jako chybnou.

Pokud jde o písmena *ú* a *ů* je třeba zmínit se ještě o jedné změně a tou je psaní citoslovců označujících zvuky, často zvířecí: vedle původního způsobu psaní s *ú*, např. *bú*, *cukrú*, *vrkú*, byly do IJP zařazeny i podoby *bů*, *cukrů*, *vrků*. K rozšíření variant s *ů* bezesporu přispěla skutečnost, že jde o koncovou samohlásku [ú] a ta se v převážné většině zapisuje písmenem *ů*.²

Na závěr doplníme, že zásadní změny prováděné v IJP jsou čtenářům od r. 2024 představovány vždy k 1. červenci příslušného roku a lze je nalézt na hlavní stránce IJP v záložce *Úpravy v příručce* (<https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=_upravy>). Toto datum bylo zvoleno proto, aby změny nenarušovaly výuku a aby učitelé měli čas se s nimi seznámit.

¹ Český národní korpus – SYN v13 [online].

² Výjimkou jsou koncovky nářečních výrazů, např. *s tú kočkú*.